

कक्षा-सप्तमी-कक्षा

बाल. व्याकरण:(प्रथम सत्र) SA1

संस्कृतम्

Name.....Roll.....

प्रश्न: दीर्घ सन्धिकार्यम्

1. विद्यार्थी = विद्या + अर्थी ।
2. महात्मा = महा+आत्मा ।
3. देवाधिपतिः = देव + अधिपतिः ।
4. विश्वात्मा = विश्व + आत्मा ।
5. विद्यालय = विद्या + आलय
6. शिवागमः = शिव + आगमः ।
7. धर्माकृतिः = धर्म + आकृतिः ।
8. शुभागमः = शुभ + आगमः ।
9. गोलाकारः = गोल + आकारः ।
10. छात्रावासः = छात्रा + आवासः ।
11. कपीशः = कपि + ईशः ।
12. रवीशः = रवि+ईशः ।
13. नदीशः = नदी+ईशः ।
14. मतीशः = मति+ईशः ।
15. कवीशः = कवि + ईशः ।
16. परीक्षा = परि + ईक्षा
19. विद्योत्तमा = विद्या + उत्तमा ।
20. अपीव = अपि + इव ।
21. साधूपदेशः = साधु + उपदेशः ।
22. भूर्जा = भू + ऊर्जा ।
23. साधूपकारः = साधु + उपकारः ।
24. वधूपदेशः = वधु + उपदेशः ।
25. मनूपासना = मनु + उपासना !
26. साधूपासना = साधु + उपासना
27. सूक्तिः = सु + उक्तिः ।
28. मनूपदेशः = मनु + उपदेश ।
29. पितृणम् = पितृ + ऋणम् ।
30. मातृणम् = मातृ + ऋणम् ।
31. भ्रातृणम् = भ्रातृ + ऋणम् ।

गुण सन्धिकार्यम्

1. उपेन्द्रः = उप + इन्द्रः
2. देवेन्द्रः = देव + इन्द्रः
3. धर्मेन्द्रः = धर्म + इन्द्रः ।
4. सुरेन्द्रः = सुर + इन्द्रः ।
5. उमेशः = उमा + ईशः ।
6. जितेन्द्रिय = जित + इन्द्रिय
7. शिवेशः = शिव + ईशः ।
8. महेशः = महा + ईशः ।
9. यथेष्टः = यथा + ईष्टः
10. परीक्षोत्सुकः = परीक्षा + उत्सुकः ।
11. पुरुषोत्तम = पुरुष + उत्तम ।
12. परोपकारः = पर + उपकारः ।
13. धर्मोदयः = धर्म + उदयः ।
14. धर्मोपदेशः = धर्म + उपदेशः ।
15. ममोपदेशः = मम + उपदेशः ।
16. महोत्सवः = महा + उत्सवः ।
17. यथोचितम् = यथा + उचितम् ।
18. सूर्योदयः = सूर्य + उदयः ।
17. प्रतीक्षा = प्रति + ईक्षा
18. मतीव = मति + इव ।
19. इतीव-इति+इव ।
20. महर्षिः = महा + ऋषिः ।
21. वसन्तर्तु = वसन्त + ऋतुः ।
22. हेमन्तर्तु = हेमन्त + ऋतु ।
23. ग्रीष्मर्तुः = ग्रीष्म + ऋतुः ।
24. सप्तर्षिः = सप्त + ऋषिः ।
25. नारदर्षि नारद + ऋषिः ।
26. शीतर्तुः = शीत + ऋतुः ।
27. देवर्षिः = देव+ऋषिः ।
28. ममर्तुः = मम+ऋतुः ।
29. राजर्षिः = राजा + ऋषिः ।
30. व्यासर्षि = व्यास + ऋषिः ।
31. तवल्कारः = तव+लृकारः ।
32. ममल्कारः = मम + लृकारः ।
33. मालल्कारः = माला+लृकारः ।

क्त्वा प्रत्यय अभ्यास

1. कृत्वा = कृ + क्त्वा
2. क्रीत्वा = क्री + क्त्वा
3. चित्वा = चि + क्त्वा
4. जित्वा = जि + क्त्वा
5. ज्ञात्वा = ज्ञा + क्त्वा
6. नीत्वा = नी + क्त्वा
7. भूत्वा = भू + क्त्वा
8. स्नात्वा = स्ना + क्त्वा
9. स्मृत्वा = स्मृ + क्त्वा
10. श्रुत्वा = श्रु + क्त्वा
11. दत्त्वा = दा + क्त्वा
12. क्रीडित्वा = क्रीड् + क्त्वा
13. खेलित्वा = खेल + क्त्वा
14. खादित्वा = खाद् + क्त्वा
15. चलित्वा = चल् + क्त्वा
16. धावित्वा = धाव् + क्त्वा
17. पतित्वा = पत् + क्त्वा
18. पठित्वा = पठ् + क्त्वा
19. पीत्वा = पा + क्त्वा
20. भ्रमित्वा = भ्रम् + क्त्वा
21. याचित्वा = याच् + क्त्वा
22. रक्षित्वा = रक्ष् + क्त्वा
23. सेवित्वा = सेव् + क्त्वा
24. हसित्वा = हस् + क्त्वा
25. स्थित्वा = स्था + क्त्वा
26. गृहीत्वा = ग्रह् + क्त्वा
27. लिखित्वा = लिख् + क्त्वा
28. रोचयित्वा = रुच + क्त्वा
29. कथयित्वा = कथ् + क्त्वा
30. चिन्तयित्वा = चिन्त + क्त्वा
31. पूजयित्वा = पूज् + क्त्वा
32. रचयित्वा = रच् + क्त्वा
33. दण्डयित्वा = दण्ड् + क्त्वा

34. दृष्ट्वा = दृश् + क्त्वा
35. नष्ट्वा = नश् + क्त्वा
36. पृष्ट्वा = प्रच्छ् + क्त्वा
37. स्पृष्ट्वा = स्पृश् + क्त्वा
38. गत्वा = गम् + क्त्वा
39. नत्वा = नम् + क्त्वा
40. त्यक्त्वा = त्यज् + क्त्वा

ल्यप् प्रत्यय अभ्यास

1. प्राप्य (प्राप्त करके) प्र+आप्+ल्यप् ।
2. समाप्य (समाप्त करके) = सम् + आप् + ल्यप् ।
3. विहस्य (हँस करके) = वि + हस् + ल्यप् ।
4. आनीय (ले करके) आ + नी + ल्यप् ।
5. निपत्य (गिर करके) = नि + पत् + ल्यप् ।
6. विलिख्य (लिख करके) = वि + लिख् + ल्यप् ।
7. उपलभ्य (प्राप्त करके) = उपलभ् + ल्यप् ।
8. आगत्य (आ करके) = आ + गम् गच्छ् + ल्यप् ।
9. विहाय (छोड़ करके) = वि + हा + ल्यप् ।
10. परित्यज्य (छोड़ करके) = परि+त्यज्+ल्यप् ।
11. प्रविश्य (प्रवेश करके) = प्र+विश्+ल्यप् ।
12. विक्रीय (खरीद करके) = विक्री + ल्यप् ।
13. विज्ञाय (ज्ञान करके) = वि + ज्ञा + ल्यप् ।
14. विसृज्य (छोड़ करके) = वि + सृज् + ल्यप् ।
15. आरुह्य (चढ़ करके) = आ+रुह + ल्यप् ।
16. निपीय (पी करके) = नि+पा/पिब् + ल्यप् ।
17. प्रणम्य (प्रणाम करके) = प्र+नम् + ल्यप् ।
18. निरीक्ष्य (निरीक्षण करके) = निर्+ईक्ष्+ल्यप् ।
19. परीक्ष्य (परीक्षण करके) = परि + ईक्ष् + ल्यप् ।
20. अनुगृह्य (ग्रहण करके) = अनु + ग्रह् + ल्यप् ।
21. संदृश्य (देख करके) = सम् + दृश्/पश्य + ल्यप् ।
22. संपृच्छ्य (पूछ करके) = सम् + प्रच्छ् + ल्यप् ।
23. संभूय (हो करके) = सम् + भू + ल्यप् ।
24. प्रचोर्य (चोरी करके) = प्र + चुर् + ल्यप् ।
25. आश्रित्य (आश्रम ले करके) आ+श्रि+ल्यप् ।
26. उत्थाय = उत्+स्था = ल्यप्

प्रश्न: संख्यालेखनप्रकरणम् (1 से 50)

पु.	स्त्री. नपु.
1. एकः / एका / एकम्।	26. षड्विंशतिः।
2. द्वौ / द्वे / द्वे।	27. सप्तविंशतिः।
3. त्रयः / तिस्रः / त्रीणि।	28. अष्टाविंशतिः।
4. चत्वारः / चतस्रः / चत्वारि।	29. नवविंशतिः / एकोनत्रिंशत्।
5. पञ्च	30. त्रिंशत्।
6. षट् / षड्।	31. एकत्रिंशत्।
7. सप्त।	32. द्वात्रिंशत्।
8. अष्ट।	33. त्रयस्त्रिंशत्।
9. नव।	34. चतुस्त्रिंशत्।
10. दश।	35. पंचत्रिंशत् / पञ्चत्रिंशत्।
11. एकादश।	36. षट्त्रिंशत्।
12. द्वादश।	37. सप्तत्रिंशत्।
13. त्रयोदश।	38. अष्टत्रिंशत्।
14. चतुर्दश।	39. नवत्रिंशत् / एकोनचत्वारिंशत्।
15. पञ्चदश / पंचदश।	40. चत्वारिंशत्।
16. षोडश।	41. एकचत्वारिंशत्।
17. सप्तदश।	42. द्विचत्वारिंशत्।
18. अष्टादश।	43. त्रयश्चत्वारिंशत् / त्रिचत्वारिंशत्।
19. नवदश/एकोनविंशतिः।	44. चतुश्चत्वारिंशत्।
20. विंशतिः।	45. पञ्चचत्वारिंशत् / पंचचत्वारिंशत्।
21. एकविंशतिः।	46. षट्चत्वारिंशत्।
22. द्वाविंशतिः।	47. सप्तचत्वारिंशत्।
23. त्रयोविंशतिः।	48. अष्टचत्वारिंशत् / अष्टाचत्वारिंशत्।
24. चतुर्विंशतिः।	49. नवचत्वारिंशत् / एकोनपञ्चाशत्।
25. पञ्चविंशतिः / पंचविंशतिः।	50. पञ्चाशत् / पंचाशत्।

प्रश्न: उपपदविभक्ति: प्रकरणम्

क) द्वितीया

1. अभितः (चारों ओर)	परितः (सब ओर)	समया (समीप)	निकषा (समीप)	हा (खेद प्रकट करना)	प्रति (की ओर)
------------------------	------------------	----------------	-----------------	------------------------	------------------

★ अभितः

- ★ ग्रामम् अभितः नदी वहति (कारण - अभितः)
- ★ मधुरम् अभितः मक्षिकाः सन्ति। (कारण - अभितः)
- ★ देवान् अभितः जनाः सन्ति। (कारण - अभितः)
- ★ गुरुम् अभितः छात्राः सन्ति। (कारण - अभितः)

★ परितः

- ★ गणेशम् परितः सर्वे गणाः भ्रमन्ति। (कारण - परितः)
- ★ अस्मान् परितः वायुः वहति। (कारण - परितः)
- ★ तान् परितः पर्वताः सन्ति। (कारण - परितः)
- ★ रामम् परितः वानराः भ्रमन्ति। (कारण - परितः)
- ★ कन्दुकम् परितः शिशवः खेलन्ति। (कारण - परितः)

द्वितीया - उपपदविभक्ति :

★ निकषा (समीप)

- ★ वनम् निकषा नदी वहति। (कारण - निकषा)
- ★ ओमपालम् निकषा लेखनी शोभते। (कारण - निकषा)
- ★ संस्कृतम् निकषा संस्काराः भवन्ति। (कारण - निकषा)
- ★ भीमम् निकषा शक्तिः विद्यते। (कारण - निकषा)

नोट :- इसी प्रकार धिक् दुष्टान् । (कारण-धिक्)

★ प्रति - की ओर

- ★ ग्रामम् प्रति जनाः गच्छन्ति। (कारण - प्रति)
- ★ गुणान् प्रति गुणिनः भवन्ति। (कारण - प्रति)

- * धनम् प्रति जनाः भवन्ति। (कारण - प्रति)
- * ईश्वरं प्रति भक्ताः सन्ति। (कारण - प्रति)
- * स्वामिनम् प्रति सेवकः। (कारण - प्रति)

तृतीया-उपपद-विभक्तिः

1. <u>सहपाठिना</u> सह छात्राः पठन्ति।	कारण - विभक्ति
2. <u>जटाभिः</u> तपस्वी प्रतीयते	सह - तृतीया
3. <u>नेत्रेण</u> काणः अस्ति।	चिह्न/इत्थंभूत - तृतीया
4. सः <u>कर्णाभ्यां</u> बधिरः अस्ति।	अंगविकारः - तृतीया
5. अलम् <u>हसितेन</u> ।	अंगविकारः - तृतीया
6. <u>रामेण</u> साकम् सीता अस्ति। (साथ में)	अलम् - तृतीया
7. <u>सीतया</u> सार्धम् लवकुशौ स्तः। (साथ में)	साकम् - तृतीया
8. <u>रामम्</u> / <u>रामेण</u> / <u>रामात्</u> विना न सुखम्।	साकम् - तृतीया
9. <u>ज्ञानम्</u> / <u>ज्ञानेन</u> / <u>ज्ञानात्</u> नाना न सुखम्।	विना - द्वितीया / तृतीया / पञ्चमी
10. <u>धनम्</u> / <u>धनेन</u> / <u>धनात्</u> पृथक् न सुखम्।	नाना - द्वितीया / तृतीया / पञ्चमी

चतुर्थी उपपदविभक्तिः

1. <u>विप्राय</u> गाम् ददाति।	कारणम्	विभक्तिः
2. <u>मह्यं</u> फलम् रोचते।	दा	चतुर्थी
3. सोमः <u>रामाय</u> ईर्ष्यति।	रुच् / रोचते	चतुर्थी
4. देवः <u>असुराय</u> क्रुध्यति।	ईर्ष्य् / ईर्ष्यति	चतुर्थी
5. दुष्टः <u>सज्जनाय</u> द्रुह्यति।	क्रुधु / क्रुध्यति	चतुर्थी
6. रामः <u>रावणाय</u> कुप्यति।	द्रुह् / कुप्यति	चतुर्थी
7. रामः <u>रावणाय</u> अलम्।	कुप् / कुप्यति	चतुर्थी
8. युवती <u>शिशवे</u> स्पृह्यति।	अलम्	चतुर्थी
9. खलः <u>साधवे</u> असूयति।	स्पृह्/स्पृह्यति	चतुर्थी
10. <u>शिवाय</u> नमः।	असूय् / असूयति	चतुर्थी
	नमः	चतुर्थी

11. <u>जनाय</u> स्वस्ति।	स्वस्ति	चतुर्थी
12. <u>अग्नये</u> स्वाहा।	स्वाहा	चतुर्थी

प्रश्न: अव्ययाः शनैः शनैः-धीरे-धीरे, अधुना - अब, श्वः - आने वाला कल, मा-मत/नहीं, पुनः-पुनः - बार-बार अतीव -अत्यधिक, अपि-भी, एव - ही, अद्य - आज, एकदा - एक बार।

नोट :- उत्तर मञ्जूषा के क्रमानुसार ही दिए गए हैं।

मञ्जूषा :- च, अधुना, श्वः, अधः, न

1. रामः श्यामः मित्रे स्तः।
2. वर्षा न भवति।
3. सोमवासरः भविष्यति।
4. वृक्षस्य छाया विद्यते।
5. यदि रामः न पठिष्यति तर्हि मोहनः अपि पठिष्यति।

मञ्जूषा :- पुनः पुनः, शनैः शनैः, एव, एकदा, अपि

1. अभ्यासेन बालकस्य मतिः तीव्रा अभवत्।
2. पिपीलिका कच्छपः च चलतः।
3. विद्यया नरः शोभते।
4. एकस्मिन् वने भासुरको नाम सिंहः प्रतिवसति स्म।
5. रामः लक्ष्मणस्य अग्रजः भ्राता आसीत्।

मञ्जूषा :- मा, तदा, यदि, अद्य, अतीव, अधुना

1. असत्यम् ब्रूयात्।
2. यदा वर्षा भवति सर्वत्र हरितिमा आगच्छति।
3. श्रमं करिष्यति तर्हि अवश्यमेव सफलो भविष्यति।
4. सोमवासरः अस्ति।
5. छात्रः पठने अतीव कुशलः आसीत्।
6. सर्वे मिलित्वा पठन्तु।

प्रश्न: शब्दरूपाणि

★ राम, लता, फल, मुनि, साधु, पितृ, मातृ, अस्मद्।

★ तत्, एतत्, एक, द्वि (तीनों लिंगों तथा विभक्तियों में)

1. पुस्तकं पठतः। (रामः / रामौ / रामाः)
2. अत्रराज्यं वर्तते। (रामस्य / रामयोः / रामाणाम्)
3. सीता पत्नी अस्ति। (रामस्य / रामयोः / रामाणाम्)
4. नमः। (रामाय / रामाभ्याम् / रामेभ्यः)
5. सः पश्यति। (रामम् / रामेण / रामेभ्यः)
6. वृक्षे सन्ति। (लताः / लते / लताम्)
7. पुष्पाणि विकसन्ति। (लतासु / लताः / लतायै)
8. नमः। (लतायै / लताभ्याम् / लता)
9. पादपेषु अनेकाः सन्ति। (लता / लते / लताः)
10. भ्रमराः भ्रमन्ति। (लतासु / लताः / लता)
11. शिष्याः खादन्ति। (फलम् / फलाय / फलात्)
12. मधुरः रस भवति। (फलेषु / फलाय / फलैः)
13. अत्र सन्ति। (फलम् / फले / फलानि)
14. अद्यमूल्यं अधिकं अस्ति। (फलानाम् / फलेन/ फलम्)
15. मह्यंरोचते। (फलम् / फले / फलानि)
16. मह्यं रोचन्ते। (फलम् / फले / फलानि)
17. अत्र पञ्च सन्ति। (मुनिः / मुनी / मुनी / मुनयः)
18. अहं जानामि। (मुनिः / मुनी / मुनीन्)
19. नमः। (मुनये / मुनेः / मुनौ)
20. अष्टावक्रः पुत्रः आसीत्। (मुनेः / मुनये / मुनौ)
21. एकः वनं गच्छति। (मुनिः / मुनी / मुनयः)
22. द्वौ यज्ञं कुरुतः। (साधुः / साधू / साधवः)
23. चत्वारः आश्रमे वसन्ति। (साधुः / साधू / साधवः)

मातृ

माता	मातरौ	मातरः
मातरम्	मातरौ	मातृः
मात्रा	मातृभ्याम्	मातृभिः
मात्रे	मातृभ्याम्	मातृभ्यः
मातु	मातृभ्याम्	मातृभ्यः
मातु	मात्रोः	मातृणाम्
मातरि	मात्रोः	मातृषु
हे! मातः	हे! मातरौ	हे! मातरः

पितृ

पिता	पितरौ	पितरः
पितरम्	पितरौ	पितृन्
पित्रा	पितृभ्याम्	पितृभिः
पित्रे	पितृभ्याम्	पितृभ्यः
पितुः	पितृभ्याम्	पितृभ्यः।
पितुः	पित्रोः	पितृषु
हे! पितः	हे! पितरौ	हे! पितरः

(अस्मद् - मैं (सर्वनाम)

अहम्	आवाम्	वयम्
माम्	आवाम्	अस्मान्
मया	आवाभ्याम्	अस्माभिः
मह्यम्	आवाभ्याम्	अस्मभ्यम्
मत्	आवाभ्याम्	अस्मत्
मम	आवयोः	अस्माकम्
मयि	आवयोः	अस्मासु

तत् (वह) पुलिङ्ग

सः	तौ	ते
तम्	तौ	तान्

24. अहं पश्यामि। (साधुम् / साधुना / साधुवे)
 25. ताः नमन्ति। (साधून् / साधौ / साधूना)
 26. उपदेशः श्रेष्ठः भवति। (साधुः / साधोः / साधवे)
 27. ज्ञानं रोचते। (साधोः / साधवे / साधौ)
 28. नमः। (साधवे / साधो / साधौ)
 29. मम देवता अस्ति। (माता / मातरौ / मातरः)
 30. सर्वाः पूज्याः भवन्ति। (माता/ मातरः/मात्रा)
 31. एतत् पुस्तकं अस्ति। (माता / मातुः / मात्रा)
 32. नमः। (माता / मात्रे / मातरम्)
 33. आदरणीया भवति। (माता / मातरौ / मातरः)
 34. श्रवणः नमति। (माता / मातरम् / मात्रा)
 35. फलं रोचते। (माता / मातुः / मात्रे)
 36. नमः। (पिता / पित्रे / पितुः)
 37. मम विश्वासः अस्ति। (पिता / पितरि / पितुः)
 38. पठनं रोचते। (पित्रे / पितुः / पित्रे)
 39. अहं पश्यामि। (पिता / पित्रा / पितरम्)
 40. आशीर्वादं प्राप्नोतु। (पितुः / पिता / पित्रे)
 41. हे ! सर्वान् रक्ष। (पिता / पितः / पितरम्)
 42. सा नमति। (पितरम् / पिता / पित्रा)
 43. पुस्तकं पठामि। (अहम् / आवाम् / माम्)
 44. सा जानाति। (मम/ माम् / मया)
 45. देवः भ्राता अस्ति। (मम / मया / माम्)
 46. ईश्वरः एव परमेश्वरः। (मया / माम् / मम)
 47. तान्या नमति। (सः / तम् / तेन)
 48. दिने रविवासरः अस्ति। (तेन / तस्मिन् / सः)

तेन	ताभ्याम्	हैः
तस्मै	ताभ्याम्	तेभ्यः
तस्मात्	ताभ्याम्	तेषाम्
तस्य	तयोः	तेषाम्
तस्मिन्	तयोः	तेषु

तत (वह - स्त्रीलिंग)

सा	ते	ताः
ताम्	ते	ताः
तया	ताभ्याम्	ताभिः
तस्यै	ताभ्याम्	ताभ्यः
तस्याः	ताभ्याम्	ताभ्यः
तस्याः	तयोः	तासाम्
तस्याम्	तयोः	तासु

तत् (नपुंसकलिंग)

तत्	ते	तानि
तत्	ते	तानि

शेष पुलिङ्ग के सामान

पुलिङ्ग (एक)

एकः
एकम्
एकेन
एकस्मै
एकस्मात्
एकस्य
एकस्मिन्
स्त्री० (एक)
एका
एकाम्
एकया
एकस्यै
एकस्याः
एकस्याः
एकस्याम्
नपुंसक (एक)
एकम्
एकम्
शेष पुलिङ्ग के सामान
पुलिङ्ग (द्वि०)

49.छात्रा उत्तमा अस्ति। (सा / ते / ताः)
 50. देविका भगिनी अस्ति। (तत् / तस्य / सा)
 51. फलानि मधुराणि सन्ति। (तत् / ते / तानि)
 52. पुस्तकं रामायाणम्। (तत् / ते / तानि)
 53. नमः। (तस्यै / तस्याः ताम्)
 54. धनं रोचते। (ता / ताभ्यः / तया)

द्वौ
 द्वौ
 द्वाभ्याम्
 द्वाभ्याम्
 द्वाभ्याम्
 द्वयोः
 द्वयोः
 स्त्री० (दि०)
 द्वे
 द्वे

प्रश्नः एक, द्वि

1. (1) जनः पाठं पठति। (एकम् / एकः / एका)
 2. (1) बालिकया पाठः पठितः। (एका / एकया / एकम्)
 3. (1) स्थाने वनमासीत्। (एकस्मिन् / एका / एकस्य)
 4. (1) पुरुषस्य अद्य जन्मदिवसः। (एकस्य / एका / एकास्मिन्)
 5. (1) फलम् पतति। (एका / एकम् / एकया)
 6. (1) पुरुषेण धनं प्राप्तम्। (एकेन / एकस्मै / एकः)
 7. (1) महिला धनं लभते। (एका / एकया / एकस्मिन्)
 8. (1) नमः। (एकस्मै / एका / एकेन)
 9. (1) धनं रोचते। (एका / एकस्यै / एकम्)
 10. (1) फलम् अस्ति। (एकः / एका / एकम्)
 11. (2) बालौ पठतः। (द्वि / द्वौ / द्वाभ्याम्)
 12. इयं लेखनी (2) जनयोः अस्ति। (द्वयोः / द्वे / द्वि)
 11. (2) फले मधुरे स्तः। (द्वे / द्वौ / द्वि)
 14. (1) पुस्तकं सुन्दरं अस्ति। (एका / एकम् / एकः)
 15. (2) नमः। (द्वाभ्याम् / द्वयोः / द्वौ)
 16. (1) नमः। (एकस्यै / एकस्याः / एकाम्)
 17. (1) साधुः तपति। (एकः / एका / एकम्)

द्वाभ्याम्
 द्वाभ्याम्
 द्वाभ्याम्
 द्वयोः
 द्वयोः
 नपु० (द्वि)
 द्वे
 द्वे
 शेष पुंलिंग के समान

(एतत्) यह**पुंलिंग**

एषः	एतौ	एते
एतम्	एतौ	एतान्
एतेन	एताभ्याम्	एतैः
एतस्मै	एताभ्याम्	एतेभ्यः
एतस्मात्	एताभ्याम्	एतेभ्यः
एतस्य	एतयोः	एताषम्
एतस्मिन्	एतयोः	एतेषु

स्त्रीलिङ्ग

एषा	एते	एताः
एताम्	एते	एताः
एतया	एताभ्याम्	एताभिः
एतस्यै	एताभ्याम्	एताभ्यः
एतस्याः	एताभ्याम्	एताभ्यः
एतस्याः	एतयोः	एतासाम्
एतस्याम्	एतयोः	एतासु

प्रश्नः नपुंसकलिङ्ग

एतत्	एते	एतानि
एतत्	एते	एतानि

शेष पुंलिंग के समान

1. बालः अस्ति । (एषः / एषा / एते)
2. अयं ग्रामः अस्ति । (एतस्य / एतयोः / एते)
3. फलं पतन्ति । (एतत् / एते / एतानि)
4. पुस्तकानि सन्ति । (एतत् / एते / एतानि)
5. लतायां पुष्पाणि सन्ति । (एतस्याम् / एतयोः / एते)
6. बाला पठति । (एतत् / एषः / एषा)
7. नमः । (एतस्मै / एतेन / एते)
8. नारीणां आदरः भवेत् । (एतासु / एतासाम् / एताः)
9. एका महिला फलं खादति । (एतत् / एते / एतानि)
10. मुनिः नारीं जानाति । (एषा / एताम् / एतया)

प्रश्न: संख्या:

1. अत्र (12) जनाः सन्ति ।
2. महिलाः (35) पुस्तकानि पठन्ति ।
3. कक्षायां (37) छात्राः सन्ति ।
4. वर्षे (12) मासाः भवन्ति ।
5. मासे (30) दिनानि सन्ति ।
6. पक्षे (15) दिनानि सन्ति ।
7. दिने (24) होराः भवन्ति ।
8. सप्ताहे (7) दिनानि भवन्ति ।
9. हस्ते (10) अंगुल्यः भवन्ति ।
10. वर्षे (6) ऋतवः सन्ति ।
11. आसन्दिकायाः (4) पादाः भवन्ति ।
12. मम पार्श्वे (50) पत्राणि सन्ति ।
13. सभायां (27) विद्वांसः सन्ति ।
14. श्रीमत्याः मनीषायाः पार्श्वे (42) आभूषणानि सन्ति ।
15. गंगायां (34) पुष्पाणि सन्ति ।

प्रश्न: गम्(गच्छ) - जाना

1. ताः कुत्र गच्छन्ति ? (गच्छति / गच्छतः / गच्छन्ति)
2. सः ग्रामं । (गच्छताम् / गच्छतु / गच्छन्तु)
3. त्वं कुरुक्षेत्रं । (गच्छथः / गच्छथ / गच्छसि)
4. अहं दिल्लीं । (गच्छेयम् / गच्छेव / गच्छेम)
5. सीता नगरं । (गमिष्यति / गमिष्यतः / गमिष्यन्ति)
6. युवां विद्यालयं । (अगच्छः / अगच्छतम् / अगच्छत)

प्रश्न: लिख् - लिखना

1. तौ ग्रन्थान् । (अलिखत् / अलिखताम् / अलिखन्)

2. ते पुस्तकं । (अलिखः/अलिखत्/ अलिखन्)
3. सा किं ? (अलिखत्/ अलिखताम्/ अलिखन्)
4. वयं कथां । (लिखामः/ लिखावः/ लिखामि)
5. आरती महोदया पाठ्यक्रमं । (लिखेत्/ लिखेताम्/ लिखेः)
6. देवाः..... । (लिखतु/ लिखताम्/ लिखन्तु)
7. मोहनः मन्त्रान् । (लेखिष्यति/ लेखिष्यतः/ लेखिष्यन्ति)
8. आवा निबन्धं । (लिखेम/ लिखेव/ लिखेयम्)

प्रश्नः अस् / (भू) - होना

9. वयं सर्वत्र न । (अस्मि/ स्वः/ स्मः)
10. त्वं सदैव । (एधि/ स्तम्/ स्त)
11. त्वं सफलाः । (स्याः/ स्याताम्/ स्यात्)
12. सा सुखिनी । (स्यात्/ स्याताम्/ स्युः)
13. सर्वे सुखिनः । (अस्तु/ स्ताम्/ सन्तु)
14. सीता रामौ मर्यादितौ । (आसीत्/ आस्ताम्/ आसन्)
15. अभ्यासः एव प्रमुखः । (अस्ति/ स्तः/ सन्ति)

प्रश्नः (नम् - नमस्कार करना)

16. ते माम् । (नमति/ नमतः/ नमन्ति)
17. वयं सदैव । (नमामि/ नमावः/ नमामः)
18. त्वं रामं । (नंस्यसि/ नंस्यथः/ नंस्यथ)
19. सर्वे जनाः । (अनमत्/ अनमताम्/ अनमन्)
20. साधवः । (नमेत्/ नमेताम्/ नमेयुः)

प्रश्नः दा - देना (यच्छ)

1. रामः सर्वेभ्यः ज्ञानं । (ददाति/ दत्तः/ ददति)
2. नृपः विप्राय गां । (ददाति/ दत्तः/ ददति)
3. ते तस्मै कि ? (ददति/ दत्तः/ ददाति)

4. सः धनं । (अयच्छत् / अयच्छताम् / अयच्छन्)
5. वयं रोटिकां । (यच्छेयम् / यच्छेव / यच्छेम)
6. साधवः तस्मै संस्कारं । (यच्छेत् / यच्छेताम् / यच्छेयुः)
7. गुरुः मह्यं उपदेशं । (ददत् / दत्ताम् / ददन्तु)

प्रश्नः स्था (तिष्ठ्) ठहरना

8. जनाः ग्रामे । (तिष्ठेत् / तिष्ठेताम् / तिष्ठेयुः)
9. रमा दिल्लीनगरे । (तिष्ठति / तिष्ठतः / तिष्ठन्ति)
10. साधुः कुत्र ? (स्थास्यति / स्थास्यतः / स्थास्यन्ति)
11. साधवः वने । (तिष्ठेयुः / तिष्ठेताम् / तिष्ठेत्)
12. वयम् सदैव शान्तस्थाने । (तिष्ठेयम् / तिष्ठेम / तिष्ठे)
13. यूयम् । (तिष्ठ / तिष्ठतम् / तिष्ठत)
14. आवाम् । (तिष्ठामः / तिष्ठामिः / तिष्ठावः)
15. त्वं वने एव । (स्थास्यसि / स्थास्यथः / स्थास्यथ)

प्रश्नः धातुरूपाणि - (सेव् / लभ्) (लृट् / लट् / लङ्)

1. अहं मातरं । (सेविष्ये / सेविष्यावहे / सेविष्यामं)
2. देवदत्तः गङ्गदत्तः च मातरं । (सेवते / सेवेते / सेवन्ते)
3. तौ पुरस्कारान् पुनः पुनः । (लप्स्येते / लप्स्यते / लप्स्यन्ते)
4. यूयं धनं । (लभसे / लभेथे / लभध्वे)
5. आवां फलानि । (अलभे / अलभावहि / अलभामहि)
6. माता पितरं । (सेवते / सेवेते / सेवन्ते)
7. श्रद्धावन्तः ज्ञानं । (लभन्ते / लभते / लभेते)
8. सेवकाः स्वामिनं । (सेवन्ते / सेवेते / सेवते)
9. राजुः जीवने सर्वाणि सुखानि । (अलभत / अलभताम् / अलभः)
10. ये श्रमं कुर्वन्ति ते एव साफल्यं । (लप्स्यन्ते / लप्स्ये / लप्स्यते)
11. ताः पुस्तकानि । (लभते / लभेते / लभन्ते)

12. पिता पितामहं । (असेवताम् / असेवन्त / असेवत)
13. त्वं बालकान् । (सेविष्यसे / सेविष्येथे / सेविष्यध्वे)
14. भूमिः सूर्यस्य प्रकाशं । (लप्स्यते / लप्स्येते / लप्स्यन्ते)
15. युवां गुरुं । (असेवथाः / असेवेथाम् / असेवध्वम्)

प्रश्नः धातुरूपाणि (पच्, नी)

1. माता भोजनं । (पचति / पचतः / पचन्ति)
2. पितरौ पुत्रं । (नेष्यति / नेष्यतः / नेष्यन्ति)
3. अराधना शाकं । (अपचत् / अपचः / अपचम्)
4. कः भोजनं ? (पक्ष्यति / पक्ष्यतः / पक्ष्यन्ति)
5. पत्रवाहकाः पत्राणि । (अनयत् / अनयताम् / अनयन्)
6. त्वं धनं । (अनयः / अनयतम् / अनयत)
7. तौ पुरस्कारान् प्रतिदिनं । (नेष्यतः / नेष्यति / नेष्यन्ति)
8. ते ओदनं । (पचतः / पचति / पचसि)
9. गंगा हिमालयात् मृत्तिकां । (नयतः / नयति / नयन्ति)
10. ये भोजनं , ते सफलाः सन्ति । (पक्ष्यन्ति / पक्ष्यतः / पक्ष्यति)
11. सा किं । (नयति / नयतः / नपन्ति)
12. सेवकाः भोजनं । (पचन्ति / पचतः / पचति)
13. यूयं किं ? (नयथः / नयथ / नयन्ति)
14. चन्द्रमा ज्योत्स्नां । (नयति / नयतः / नयन्ति)
15. कमला विमला ऋचा च वेदान् । (अनयत् / अनयन् / अनयताम्)

प्रश्नः आत्मनेपदिनः - सेव् एवं लभ्

1. अहम् पितरम् (सेव्-लृट्) सेविष्ये
2. रामः श्यामः च पितरौ (सेव् - लङ्) सेवेते
3. नवयुगलम् जीवने सर्वं सुखं (लभ्-लङ्) लभेताम्
4. शिष्याः गुरुम् (सेव्-लृट्) सेवन्ते

5. तौ पुरस्कारान् (लभ्-लृट्) लप्स्येते
6. सेवकाः स्वमिनं (सेव्-लट्) सेवन्ते
7. कमला ह्यः पितु पत्रम् (लभ्-लङ्) अलभत
8. श्रद्धावान् ज्ञानं (लभ्-लट्) लभते
9. वीरः शौर्येण मानम् (लभ्-लङ्) अलभत
10. ये परिश्रमं कुर्वन्ति ते सफलतां (लभ्-लृट्) लभन्ते
11. सेवकाः (सेव्-लट्) सेवन्ते
12. सा धनम् (लभ् -लट्) लभते
13. तौ गुरुम् (सेव् - लृट्) सेविष्येते
14. चन्द्रः प्रकाशं (लभ्-लट्) लभते
15. ये छात्राः श्रमेण पठन्ति ते एव साफल्यं (लभ्-लट्) लभन्ते

प्रश्नः स्मृ - याद करना

1. वयं गुरुं । (स्मरामि / स्मरावः / स्मरामः)
2. ओमवीरः महोदयः सामाजिकविज्ञानं । (स्मरेत् / स्मरेः / स्मर)
3. श्रीमती आरती तगेजा संस्कृतं । (स्मरति / स्मरतः / स्मरन्ति)
4. श्रीमती हर्ष ढल, श्रीमती वन्दना च गणितं..... । (स्मेरताम् / स्मरतु / स्मर)
5. सर्वे जनाः नरेन्द्रमोदीं । (अस्मरत् / अस्मरताम् / अस्मरन्)
6. अहं गुरुं । (स्मरामः / स्मरामि / स्मरावः)
7. सा मातरं । (अस्मरत् / अस्मरताम् / अस्मरन्)
8. श्री ओमवीरः यज्ञं । (स्मरेत् / स्मरेः / स्मरेतम्)
9. साधवः मन्त्रान् । (स्मरिष्यति / स्मरिष्यन्ति / स्मरिष्यतः)
10. राजु मातुलः चायं । (स्मरति / स्मरतः / स्मरन्ति)

सज्जाकर्ता लेखकश्च : डॉ० ओमपाल शर्मा

भाग-क

1. निम्नलिखित प्रश्नानाम् उत्तराणि गद्यांशात् चित्वा लिखन्तु। (निम्न गद्यांशात् चित्वा लिखन्तु) 5

भारत देशः महान् देशः अस्ति। भारतस्य विशाल सीमा-अस्ति। उत्तरास्यां पर्वतराजः हिमालयः अस्ति। हिमालयस्य शाखाः प्रशाखाः पूर्व-पश्चिम दिशयोः प्रसृताः सन्ति। हिमालयः भारतं प्रहरी इव रक्षति। भारतस्य दक्षिण-दिशायां पूर्वदिशायां पश्चिमदिशायां च सिन्धुमहोदधिः वर्तते। अयं सागरः भारतमातुः पादौ प्रक्षलयति। सागरात् उत्थिताः मेघाः सम्पूर्ण देशं वर्षन्ति। ते महद् अन्नम् उत्पादयन्ति।

1) एकपदेन उत्तरत -

क) कः महान् देशः अस्ति ?

ख) कस्य सीमा विशाला अस्ति ?

2) पूर्णवाक्येन उत्तरत -

क) हिमालयः कम् रक्षति ?

ख) कः भारतमातुः पादौ प्रक्षलयति ?

3) निर्देशानुसार उत्तरत।

क) 'ते' इति पदस्य अर्थं किम् ?

ख) 'अस्ति' अस्य शब्दस्य मूल धातुं किम् अस्ति ?

2. निम्न गद्यांश पठित्वा प्रश्नानां उत्तराणि लिखन्तु।

वृक्षाणां बहवः भेदाः सन्ति। एतेषुअ केचित् फलवृक्षाः सन्ति अन्ये च पुष्पवृक्षाः भवन्ति। वृक्षा पर्यावरणं सन्तुलितं कुर्वन्ति। वृक्षाः वर्षायै अपि सहायकाः भवन्ति। वृक्षाः वातावरणं स्वच्छं कुर्वन्ति। वृक्षाः भवन्ति। वृक्षाः पर्यावरणं सन्तुलितं कुर्वन्ति। वृक्षाः वर्षायै अपि सहायकाः भवन्ति। वृक्षाः वातावरणं स्वच्छं कुर्वन्ति। वृक्षाः पर्यावरणे प्रस्तृतान् प्रदूषितवान् गृहीत्वा श्वसनक्रियायै अस्मस्यं प्राणवायुं यच्छन्ति। वृक्षाः पत्रैः, पुष्पैः फलेः छायाया वल्कलैः काष्ठैः च सदैव प्राणिनाम् उपकारं कुर्वन्ति, अतः उपकारकाः एवं एते वृक्षाः।

1) एकपदेन उत्तरत।

क) वृक्षाः पर्यावरणं किम् कुर्वन्ति ?

ख) वृक्षाः कस्यै अपि सहायकाः भवन्ति ?

2. पूर्ण वाक्येन उत्तरत -

क) वृक्षाः किम् स्वच्छं कुर्वन्ति ?

ख) वृक्षाः पर्यावरणे प्रस्तृतान् प्रदूषितवायून् गृहीत्वा किम् यच्छन्ति ?

3. निर्देशानुसार उत्तरत।

क) 'अपि' इसका क्या अर्थ है ?

ख) 'भवन्ति' कौन सी धातु का रूप है ?

3. निम्न पद्यांश पठित्वा प्रश्नानां उत्तराणि लिखन्तु।

विद्या विवादाय धनं मदाय शक्तिः परेषां परिपीडनाय।
खलस्य साधोर्विपरीतमेतत् ज्ञानाय दाना च रक्षणाय।।

1) एकपदेन उत्तरत।

क) कस्य शक्तिः परेषां पीडनाय भवति ?

ख) कस्य धनं दानाय भवति ?

2) पूर्णवाक्येन उत्तरत।

क) साधोः शक्तिः किमर्थं भवति ?

ख) खलस्य विद्या किमर्थं भवति ?

3) निर्देशानुसारम उत्तरत।

क) 'दानाय' इसमें कौन-सी विभक्ति है ?

ख) 'च' इसका अर्थ लिखे।

(8) Match the following terms in column-1 with those in column-II

Column-1

Column-II

(i) Symbiotic relationship

p. Viscum

(ii) Parasitic plant

q. Cow

(iii) Ruminants

r. Lichens

(iv) Saprophyte

S. Mould

(a) i-s, ii-r, iii-q, iv-p

(b) i-r, ii-p, iii-q, iv-s

(c) i-p, ii-q, iii-r, iv-s

(d) r-s, ii-p, iii-r, iv-q

(9) Symbiosis is

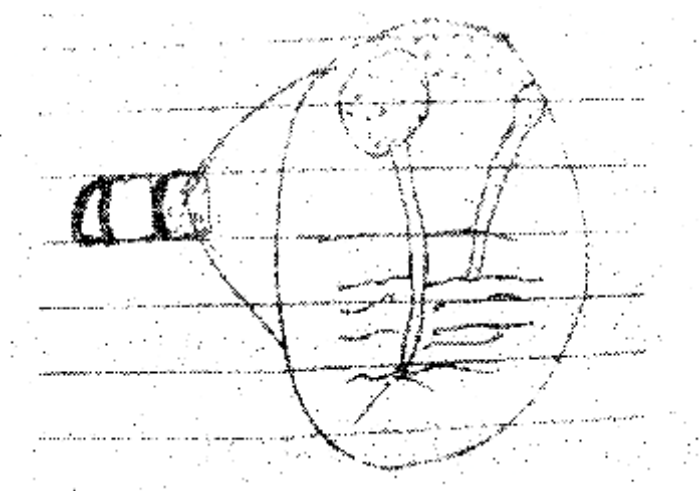
(a) Dependence on another organism for its habitat.

(b) Interdependence between two organisms

(c) A mutually beneficial relationship between two organisms.

(d) Phenomenon in which plant prepare their own food.

(10) Identify the given figure.

(a) Green plant

(c) Protozoa

(b) Fungi

(d) Bacteria

(8) The Salivary glands secrete

(a) Amylase

(b) Pepsin

(c) Trypsin

(d) Bile juice

(9) Which of the following correctly represents the passage of food in our body?

(a) Mouth

Stomach

Food pipe

Small intestine

(b) Mouth

food pipe

Stomach

Small intestine

(c) Mouth

Stomach

Small intestine

Food pipe

(d) Mouth

Small intestine

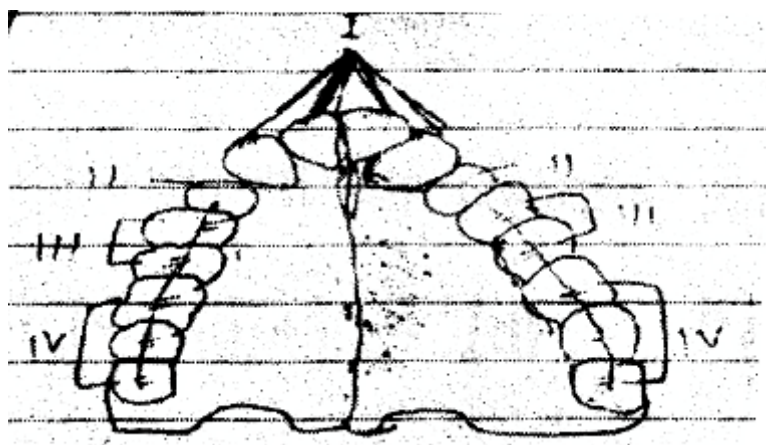

food pipe

Stomach

(10)

In the above diagram, the teeth marked II represent

(a) Incisors

(b) Canines

(c) Molars

(d) Premolars

- (iii) What is the colour of copper sulphate solution?
 (a) Red (b) Green (c) Yellow (d) Blue
- (iv) What is the colour of Iron Sulphate solution?
 (a) Red (b) Green (c) Yellow (d) Blue
- (v) How many atoms of oxygen are there in one molecule of oxygen?
 (a) One (b) Two (c) Three (d) Four

4. Balance the following equations :-

- (i) $\text{Ca(OH)}_2 + \text{H}_2\text{SO}_4 \quad \textcircled{\text{R}}$ $\text{CaSO}_4 + \text{H}_2\text{O}$

- (ii) $\text{Ca} + \text{H}_2\text{O} \quad \textcircled{\text{R}}$ $\text{Ca(OH)}_2 + \text{H}_2$

- (iii) $\text{Pb(NO}_3)_2 + \text{KI} \quad \textcircled{\text{R}}$ $\text{PbI}_2 + \text{KNO}_3$

- (iv) $\text{Cu} + \text{AgNO}_3 \quad \textcircled{\text{R}}$ $\text{Cu(NO}_3)_2 + \text{Ag}$

- (v) $\text{Mg} + \text{N}_2 \quad \textcircled{\text{R}}$ Mg_3N_2

5. Make a 3-D modal of digestive system of cow / Nutrition in amoeba /

Digestive system of human being.

D.A.V. PUBLIC SCHOOL, SECTOR-3, KURUKSHETRA
SUBJECT - SOCIAL SCIENCE
CLASS - VII

Dear Students

Do the part A, B, C in a separate note book.

A. Fill in the blanks.

1. _____ and _____ are the living components in the environmental.
2. _____ form the major part of water on the earth.
3. _____ is the process which brings out emergence of new species of plants and animals in the environment.
4. Sand dunes are found in _____ .
5. Black soil is found in _____ .
6. The term 'Hindustan' was first used by _____ .
7. The chauhans ruled over _____ .
8. _____ crushed the powers of Rashtrakutas.
9. Dharampala's Son Devapala defeated the _____ .
10. The Constitution of India came into effect on _____ .
11. Our Government has provided reservation to the _____, _____ and _____ .
12. Operation black board is a _____ .
13. Everyone wants to fulfill the basic necessities of life which include _____ .
14. All appointments to high office in the state is appointed for _____ .
15. The Union Territories are administered by the President of India through _____ .
16. The number of subjects in the state list is _____ .

B. Answer the following questions :-

1. What would happen on the earth in the absence of air ?
2. Define the term Biodiversity.
3. How is humus good for soil?

4. Where are glaciers found in India ?
5. What is the effect of weathering on stone monuments and buildings ?
6. What is soil erosion ?
7. What was Johar ?
8. What does Chand Bardai's Prithviraj Raso narrate ?
9. Who set up Vikramsheel Vihar?
10. What does our constitution contain ?
11. How did Dr. B.R. Ambedkar visualise castes ?
12. Who is an independent candidate in elections. ?
13. Name the union territories which have &Lt. Governors.
14. What is the actual status of the Governor in a state ?
15. What are the threats to equality ?

C. Dear Students

Summer Holidays are the time to rejoice and recreation. Let's enjoy these holidays with enhancing the knowledge. During summer holidays you visit some place. Collect the following information :-

- Flora-fauna
- Type of Soil
- Climate
- Famous festival
- Famous Cuisines
- Famous Historical Place
- Famous Dance form.
- Land Form
- Governor of the State
- Chief Minister of the State

Project Work

Prepare a creative project report file and do the following in same :-

1.
 - a) Give four examples of Print Media.
 - b) Give four examples of Electronic Media.
 - c) Name the magazine of DAV Public School, Kurukshetra.
 - d) Name the news channel of your school "DAV Public School, Sec-3 Kurukshetra." Write the latest news.
 - e) Name the three popular news channels and write about your favourite programme and news reports.
2.
 - a) How many number of seats of Haryana in Lok Sabha Election.
 - b) List down the name of winning Candidates of each constituency of Kurukshetra with their party name and symbol.
 - c) List down the name of all candidates contesting Election from Haryana in Lok Sabha Election with their party name and symbol.
 - d) Mention/ Paste/ Draw the main headlines of media coverage during elections and also at the time of appointment of Prime Minister.